

Finnes det et seminar?

Seansen heter Ord i Nord. Det er et rim. Men hva rimer en to dagers mønstring av talegaver forøvrig på? Pressens interesser i en litterær offentlighet? De nordiske lands kulturelle interesse for hverandre? Nordens plass i Europa?

JAN E. HANSEN

kommentar

København

La oss skjære igjennom, om ikke med smørbrødkniven, så med det man måtte ha igjen av skarp sindighet etter to døgns lytting og samtale blant forfattere og forleggere, kritikere og forskere, journalister og poeter som er invitert av dagbladet Politiken, Årboken Nordisk Litteratur og seminarbyrået Ink Inc til å sette hverandre stevne i Kulturby 96.

Da kan man si: Kanskje rimer Ord i Nord mest på ordet selv, på det merkelige forsøk på å konstituere «virkelighet», som all sproglig ytring og kommunikasjon innebærer. Individets behov for å konstituere seg selv som individ, som «faktisk» subjekt i et «illusorisk» verdensbilde, ligger til grunn for diktning såvel som reportasje, skal man tro dagens toneangivende språk-kunstnere og ditto kritikere.

For eksempel spør ikke konferansen sine deltagere om det nordiske kulturfellesskap er voksende eller avtagende. Slik var det alltid på seminarer før, da man ennå forutsatte konsensus med hensyn til at et begrep betyr hva det betyr, og at fremtiden følgelig blir så god som vi har politisk vokabular til å gjøre den. I dag spørres det i henhold til postmoderne sjargong om Norden er en løgn. (Hvis svaret er ja, skyldes det at ingenting er sant.)

Likeledes spørres det om «det subjektive», om hvorvidt det «er mulig» (nei!) å holde fast ved en «personlig identitet» i vår splittede (men også forførende) tid. Da man ikke hadde hørt for meget om dekonstruksjon, spurte man bare hvorfor det var grottd for biografien, eller hvorfor det ikke var det. Men nettopp nå, etter alle disse skeptiske gjennomskuelser av alt normdannende, etter alle disse avsløringene av ordenes tomhet, spør man også mer enn noen sinne om det finnes en litterær kanon, det vil si en eviggyldig, uforanderlig arkivmeter for vurdering av verdenslitteratur. Dette – imidlertid! – kaller man i dagens retorikk «det universelle», formodentlig i motsetning til «det subjektive», og man spør (nok så tvilende) om «det universelle» finnes.

Ved bordet på vår kneipe, over den lune flæsketæg og den kolde bajer, kan man en natt blant

lystige diktere og tenkere være fristet til å besvare disse spørsmål med et nytt: Fant det sted noe seminar i København, og skjedde det i så fall noe der? Eller: Var det «virkelighet» at Erik Fosnes Hansen talte så flytende og presist til et dansk publikum om sitt forhold til skriveprosessen? Var det «sant» at Kerstin Ekman leste jordnært og samtidig eterisk fra sin bok under et festarrangement i Glyptoteket?

Man forstår en av deltagerne, Jo-stein Gaarder, dithen at det er slik man alltid må fortsette å undre seg, og at det er denne trangten til å stille spørsmål om (og ved?) alle ting som fører til at «Sofies verden» passerer 10 millioner i opplag.

Under et tettepakket møte med P.O. Enquist får man høre at han påbegynnet sitt manus til Hamsun-filmen ved å skrive det han kaller en fiktiv scene. Altså: Han diktet noe. Han diktet at Knut Hamsun hadde møtt Leni Riefenstahl, fordi han (altså Enquist) gjerne ville vite hvordan et slikt møte kunne ha artet seg. Hamsun møtte aldri nazistenes propaganda-filmskole, men Enquist var på jakt etter «sannheten» om Hamsuns landssvik, ikke bare det «faktisk» inntrufne. Han forteller at denne hans eneste fiktive scene ble strøket, fordi Jan Troell insisterte på at alt skulle være slikt som hadde «skjedde».

«Jeg ba lenge om å få beholde dette møtet mellom Hamsun og Riefenstahl, men måtte gi meg, jeg som så ofte blir omtalt som dokumentarist!»

Man kan si at Enquist berører temaet for debatten om «det subjektive» i forbindelse med biografien oppblomstring eller eventuelle død. Hans filmmanus baserer seg på Thorkild Hansens dokumentarroman, «Prosessens mot Hamsun», som han på visse punkter distanserer seg fra. Det er et materiale han har basert seg på, ikke en fortolkning. Da er man straks i grenselandet mellom fakta og fiksjon, og stadig på et nytt nivå, ja, på metaplan. Ord i Nord lever opp til sine problemstillinger også ved at to av kongressens aller mest nærværende skikkelser ikke er til stede i det hele tatt, fordi Knut Hamsun og Thorkild Hansen ligger i sin grav.

Betyr ikke det at de er døde? Ikke nødvendigvis. På samme måte som Thorkild Hansen satte voldsomt liv i Hamsun i 1978, har Poul Behrendt gjenopplivet Thorkild Hansen i «Djævelpagten». Det er ikke den mannen som levde, Behrendt har gjenopplivet, men den mannen som skrev sitt liv. Den danske litteraturforskerens undersøkelse (på mer enn tusen tekstsider) av Thorkild Hansens identitets-manøvre utgjør ingen biografi, men er allikevel en historie om et menneske. Spørsmålet er: Hvilket menneske?

Behrendts poeng er at biografien, slik vi kjenner den som dokumentasjon av et livsløp fra fødsel til død, ikke er annet enn en falsk avbildning av forrige århundres dannelsesroman, altså mer diktning enn dokument, holdt like kunstig oppe av psykoanalysens forståelsesmodeller. Han synes å mene at man ikke kan se på et liv som et forløp, at man ikke kan skjelle mellom liv og kunst, men at identitet er noe som oppstår mer av

NÆRVÆR: Ord i Nord lever opp til sine problemstillinger også ved at to av kongressens aller mest nærværende skikkelser - Knut Hamsun og Thorkild Hansen - ikke er til stede i det hele tatt.

det man vil være og derfor uttrykker, enn av den man er og derfor snarere skjuler. Således kan man ikke komme nærmere sannheten om en forfatter, og heller ikke nærmere forfatteren selv, enn ved å tre inn i hans verk. Om man vil dekonstruere forestillingen om et psykologisk-kronologisk forklarlig livsløp, må det være for å rekonstruere en historie om identitet. Ikke til noe av dette duger biografien, ifølge Behrendt.

Karen Blixen sa en gang at hun var et menneske som hadde mistet alt, bare ikke fortellerevnen. Hvis hun hadde rett, må hennes identitet avgjort kunne spores i hennes diktning. Den svenske forskeren Sigrd Combüchen, som ikke vil tro at en tekst kan avleses som en urinprøve, kan ikke desto mindre med referanse til Blixen gå med på at man neppe er mer enn «en rest av seg selv».

At biografien illusjon av logisk skjebne tilfredsstiller menneskers hang til å forstå sitt eget liv, tyder bøkens salgstall og filmfortellingenes suksess på. Men dette er det ingen som nevner. (Imidlertid går samtalene over lunsjbordet etterpå inn på arven etter oldefar, erindringen om bestemor og barndommens traumer, alle de klassiske identitetsbåndene, men høyst uoffisielt, selvsagt.)

Sår man tvil om betydningen av de begrepene man er henviset til å bruke til å tenke og tale med, blir det ikke lettere å tenke og tale, men kanskje ikke vanskeligere heller. Det er debatten om Norden som mulig løgn og godt eksempel på.

Alle i panelet viser seg nemlig å være enige om at Norden er en sannhet, søgar en verneverdig sådan.

Stort mer kommer det ikke ut av to timers tilløp til samtale mellom figuren som Märta Tikkanen, Suzanne Brøgger, Per Olov Enquist og Erik Fosnes Hansen. Det er desto mer interessant. Vi forholder oss her, i Statens Museum for Kunst, til det som har vært utgangspunktet for hele seminarbegivenheten: Det nordiske spørsmål! In-kvisitorisk skal man oppføre seg i kveld også, men det er ingen av debattantene som tar utfordringen. Tikkanen sier at finlandssvensk er Nordens esperanto, og at Norden oppløses om Finland gir avkall på dette språk. Fosnes Hansen forteller om en togstur fra Tyskland til Danmark: «Som å komme hjem!» Enquist snakker om et tredimensjonalt skandinavisk bilde, og om det nord-europeiske tonefallets gjennombrudd i EuroSong.

Brøgger sitter og vrøvler under en rød turban.

Man får ett inntrykk: Dette er veldig innennordisk, altså like trangt i perspektivet som alt innenlandsk, bare med den forskjell at nå blir fem land presset inn i det!

Så skjer det: Blant fire hundre tilhørere er det de som begynner å ta til motmæle. Man føler seg ubekvem i nærvær av de fire intellektuelles plutselige samdrøktighet. Flere later til å mene at det nordiske fellesskap er langt mer problematisk, at det både mellom landene og overfor Europa hersker en nordisk krise, at Norden er – ja, nettopp en løgn.

Se, det var et svar, men fra salen. Til avslutning er det godt med mer smørrebrød, selv om en norsk poet i dansk ekstil hevder at smørrebrød er ikke mat.